

THEORETICAL AND HISTORICAL PROBLEMS OF LAW AND POLITICS

Лариса Наливайко, д. ю. н.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Аліна Орешкова

Асоціація українських правників, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Larysa Nalyvaiko, ScD in Law

Dnipropetrivsk State University of Internal Affairs, Ukraine

Alina Orieshkova

Association of Ukrainian lawyers, Dnipropetrivsk State University of Internal Affairs, Ukraine

INTERACTION OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS AND NATIONAL POLICE IN UKRAINE: THEORETICAL AND LEGAL ASPECT

This scientific article deals with theoretical and legal grounds of cooperation of civil society and National police of Ukraine in the context of transitional stage of public transformation. Provisions stipulating civilian control over police activity were for the first time included in special Law on police since the period of Ukrainian independence. Involvement of civilian control over activity of National police will bring it on the principles of humanism and also demonstrate citizens principal aim of legal reform in Ukraine.

Interest which society demonstrates to National police is worth considering as opportunity to make police open for citizens on the basis of new progressive ideas and actual public needs. Principal forms of civilian control over National police activity were analyzed. The article researched the Law of Ukraine on National Police regarding legislative fixation of civilian control.

Key words: control, civilian control, civil society, rule of law, democracy, law-enforcement agencies, police, militia, transparency.

Постановка проблеми. Формування ефективного громадянського суспільства в умовах трансформаційних змін є ознакою реальної демократії. На сьогодні для розвитку громадянського суспільства Україна потребує кардинальних змін у багатьох сферах взаємовідносин між владою та суспільством. Не винятком є взаємна довіра між правоохоронними органами і населенням. Адже, наприклад, поліція є силовим відомством, яке найбільш часто, якщо не постійно, взаємодіє з населенням. Тому, сьогодні в межах реформування державного життя в нашій країні має робитися акцент на формування партнерської моделі взаємовідносин між суспільством і поліцією. Прагнення Української держави стати повноправним членом світового співтовариства з метою першочергового забезпечення конституційних норм та світових стандартів дотримання прав і свобод людини потребує значної інформованості про цілі та плани дій Національної поліції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання здійснення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів були предметом досліджень О. Андрійко, М. Ануфрієва, О. Бандурки, О. Гаєвської, В. Гаращука, І. Голосніченка, С. Денисюка, Ю. Кравченка, О. Музичука,

В. Петкова, О. Сушинського та ін.

Науковий аналіз окремих аспектів взаємодії правоохоронних органів з громадянським суспільством проведений у працях О. Бандурки, О. Ведернікова, В. Голіна, О. Джужа, Д. Каблова, О. Музичука та ін. Не зменшуючи наукового внеску цих вчених, необхідно звернути увагу на особливостях громадського контролю за діяльністю Національної поліції, а також практичних аспектах їх взаємодії в умовах сьогодення. Одним із основних факторів, які становлять загрозу внутрішній безпеці держави є можлива відсутність контрольованості окремих органів державної влади, в тому числі й правоохоронних органів, з боку громадянського суспільства.

Метою статті є аналіз сучасних наукових уявлень щодо взаємодії громадянського суспільства і Національної поліції в контексті демократизації та посилення ефективності державного управління. І на основі викладених позицій розроблення пропозицій та зауважень для підвищення ефективності діяльності Національної поліції та громадянського суспільства.

Виклад основних положень. У країнах Європейського Союзу громадський контроль розглядається як основа демократії. Він визнається одним із найголовніших способів реалізації права приватних осіб на участь в управлінні державними справами. Для нашої країни багато років контрольний вектор з боку держави за життям людини був спрямований виключно «згори-вниз», проблема зворотного впливу залишається актуальною. Так, основна увага дослідників зосереджена на державному контролі й нагляді як його формі. При цьому суспільство розглядається лише як суб'єкт контролю. У цьому аспекті постає питання громадського контролю як невід'ємного елементу забезпечення законності і можливості впливу на якість підготовки законів та інших нормативно-правових актів. Д. Арабаджиев зазначає, що у демократичній державі існує державний контроль та контроль з боку громадськості, який передбачає, наділення народу правами здійснювати та реалізовувати контроль на законодавчому рівні¹. Його думку доповнює С. Шестак, який дотримується погляду щодо вживання терміна громадський контроль у випадках, коли йдеться про контроль одних цивільних суб'єктів над іншими². На нашу думку, однією з причин зацікавленості контролем, є поступовий розвиток правосвідомості громадян України.

За твердженням В. Селиванова, лише за умови розвиненої політичної й правової культури демократичного громадянського суспільства, яке не просто на законній, а, насамперед, на правовій основі контролює державну владу, державно організоване суспільство в змозі як обмежувати, так і само обмежувати державні імперативні адміністративно-командні прагнення³. Так, для країн, політична система яких є демократичною, одну із ключових складових державної політики у сфері забезпечення національної безпеки становить громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів, а саме Національної поліції України. На тлі загострення соціально-економічної ситуації в Україні спостерігається тенденція до зростання занепокоєння населення станом правопорядку в країні, посилюється недовіра громадян до органів внутрішніх справ, зокрема, щодо спроможності силових структур професійно надати допомогу (За даними Управління статистичної інформації та аналізу Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення)⁴.

Ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства щодо контролю за правоохоронними органами є ознакою реальної демократії, слугує перепусткою до входження держави до європейського співтовариства⁵. Можна сказати, що індикатором сталого демократичного розвитку держави є дієвість громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Проблема контролю перебуває в осередді будь-якого державного інституту, адже він, уособлюючи політичну владу, є для всього суспільства необхідністю і ризиком, захистом і загрозою. Суспільство бажає, щоб поліція була сильною та ефективною для підтримання громадського порядку і запобігання злочинності. Одночасно воно вимагає, щоб влада поліції контролювалася і

¹ Арабаджиев, Д.Ю. (2013). Соціальний контроль, громадський контроль і громадський моніторинг: до питання співвідношення понять. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 11, 13.

² Шестак, С.В. (2009). *Недержавний контроль за діяльністю міліції: теоретико-правовий аспект*: дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Харків, 39.

³ Селиванов, В.М. (2002). *Право і влада суверенної України: методологічні аспекти*. Київ: Вид-во Ін Юре, 254.

⁴ Черненко, Т. Громадська думка як чинник ефективності діяльності правоохоронних органів в Україні. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. <<http://www.niss.gov.ua/articles/468>>.

⁵ Кушнір, С.М. (2013). Громадський контроль за діяльністю органів внутрішніх справ в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*, 1 (1), 10.

була обмеженою для того, щоб незаконно не обмежувати свободи громадян. Рішенням тут є компроміс. Поліція повинна бути могутньою, але не тиранічною; ефективною, але не занадто прискіпливою; вона повинна бути невід'ємною силою держави і підлягати контролю¹. За словами Ф. Харріса, поліція має нести відповідальність перед законом, а її діяльність повинна бути прозорою та підзвітною суспільству². Більш розгорнуто про це говорить Д. Бейлі: діяльність поліції повинна бути відкритою спостереженню та про її хід слід регулярно звітувати перед сторонніми особами або організаціями. Ця вимога стосується інформації про поведінку окремих співробітників, а також про діяльність відомства в цілому, особливо стосовно того, чи досягає поліція результатів економічно доцільним шляхом³.

Здійснення контролю над державою населенням є необхідною вимогою для нормального функціонування будь-якого суспільства і виступає як гарант стабільності та безпеки держави. Унаслідок відсутності або недостатньої розвиненості такого контролю поширюється авторитаризм управління державними справами, знижується прозорість діяльності владних інститутів, що, у свою чергу, призводить до виникнення численних порушень прав та основоположних інтересів людини і громадянина, набуття державним правлінням ознак охлократії⁴. Роль поліцейських відомств у реалізації державних велінь у контексті аналізу тенденцій розвитку правової держави та громадянського суспільства Р. Свон визначає таким чином, поліція на певному етапі може стати суб'єктом виробництва й надання ряду благ і послуг населенню, обсяг яких, утім, прямо залежить від державного ладу й сукупності правових норм, що визначають сутність поліцейської діяльності⁵. На думку Т. Гаврилюк, діяльність поліції, яка не орієнтується на громадськість, її можливості та потреби, не може бути ефективною, оскільки забезпечення контролю над злочинністю шляхом високого професіоналізму поліції не створює почуття впевненості у безпечному середовищі пересічних громадян, а брак живого спілкування з ними спричиняє подальше відчуження й нерозуміння між поліцією і громадськістю⁶. Науковці підкреслюють, що поліція має розглядатися як державний орган, що надає послуги населенню, тобто наголошують на необхідності тісної взаємодії громадянського суспільства з поліцією. При цьому Т. Гаврилюк дотримується думки, що, взаємодія поліції і громадськості є одним із ефективних напрямків її діяльності, оскільки врахування думок і побажань, тих, заради кого вона функціонує, дозволяє максимально враховувати їхні справжні потреби та своєчасно реагувати на них.

Громадський контроль є найвищим проявом демократичності та правосвідомості суспільства, адже самі громадяни за допомогою правових засобів впливу не дають працівникам поліції виходити за встановлені законом межі. У контексті прозорості державного управління необхідно акцентувати увагу на ст. 3 Конституції України – держава відповідає перед людиною за свою діяльність) для визначення такої конституційно-правової категорії як громадський контроль. Якщо держава відповідає перед людиною, це означає, що людина може запитувати державу в особі уповноважених органів державної влади про їхню діяльність, тобто контролювати або перевіряти її. Оновлені стратегічні задачі, які постають перед новою поліцією і суспільством щодо підтримання правопорядку та протидії злочинності, зумовлюють необхідність урегулювання підстав та порядку взаємодії поліції та громадськості.

Варто наголосити на тому, що низька оцінка ефективності діяльності правоохоронних органів стала складовою загальної кризи довіри суспільства до всіх інститутів влади (за даними соціологічного дослідження Лабораторії законодавчих ініціатив та компанії TNS, за останні півроку в Україні відбулось падіння рівня громадської довіри до всіх органів влади та до значної кількості

¹ Кушнір, С.М. (2013). Громадський контроль за діяльністю органів внутрішніх справ в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*, 1 (1), 10.

² Harris, Frank (2005). *The Role of Capacity Building in Police Reform*. Pristina: OSCE Mission in Kosovo, Department of Police Education and Development.

³ Bayley, D. (2001). *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*. Washington: National Institute of Justice, US Department of Justice.

⁴ Денисюк, С.Ф. (2010). *Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади*: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07. Дніпропетровськ, 13.

⁵ Свон, Р.Д. (2000). *Эффективность правоохранительной деятельности и ее кадровое обеспечение в США и России*: учебник. Санкт-Петербург: Из-тво Алетейя.

⁶ Гаврилюк, Т. (2003). Становлення відносин між поліцією та населенням у європейських країнах: історичні передумови та сучасні тенденції. *Вісник Академії управління МВС*, 3 (15).

соціальних інститутів і, зокрема, до діяльності правоохоронних органів (результати дослідження Євразійського Інституту Свобод в період з 10 листопада по 10 грудня 2010 року в Україні)). Численні звернення громадян України до Європейського Суду з прав людини (за даними громадської правозахисної організації Українська Гельсінська спілка з прав людини, Україна посідає четверте місце в Європі за кількістю скарг до Європейського Суду з прав людини) дали підставу для критичних оцінок рівня захисту їх основних прав та свобод міжнародними інститутами (комісія ПАРЄ «За демократію через право», Європарламент, оприлюднена 08 квітня 2011 року щорічна доповідь Держдепартаменту США, в якій значна частина присвячена порушенню прав людини з боку правоохоронних органів в Україні)¹.

У США поліція створена і працює в інтересах суспільства, зокрема, конкретної громади, яка, власне, і наймає персонал поліцейського департаменту на службу, а також контролює і оцінює його діяльність. У демократичному суспільстві, яким є США, «тиск» на поліцію, з погляду підвищення ефективності роботи, робить не влада або вища поліцейська структура, а населення. Тому єдиний результат, до досягнення якого прагне кожне поліцейське агентство – як невеликого містечка, так і мегаполісу, – це задоволення населення, платника податків повсякденною роботою поліції². Налагодження партнерської взаємодії німецької та польської поліції з населенням передбачає впровадження нової моделі управління поліцією, її переорієнтацію на переважну реалізацію сервісної функції і підвищення культури поліцейської роботи. Як наслідок, поліція сприймається громадськістю як інститут, що приділяє суттєву увагу вирішенню неполіцейських проблем, тобто превенції правопорушень і усуненню низки деструктивних чинників, що поглиблюють у соціумі почуття страху (вулична проституція, агресивне же братство, засмічення громадських місць, галаслива поведінка, графіті)³.

Основні положення взаємодії правоохоронних органів з населенням закріплені в Законі України «Про Національну поліцію»⁴, так ст. 9 акцентує увагу на відкритості та прозорості роботи поліції, а саме ч. 2 вимагає від поліції забезпечення постійного інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, ч. 6 цієї ж статті передбачає, що проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини, обов'язково проходять громадське обговорення в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України. На нашу думку, це є важливими умовами підвищення довіри населення України до правоохоронних органів.

Згідно з положеннями ст. 11 діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. З метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад. Крім того, здобутком зазначеного положення слід визначити, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Передбачається, що оцінка рівня цієї довіри проводитиметься незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Також у ч. 2 ст. 89 законодавець говорить про співпрацю та взаємодію поліції з громадськістю в якості необхідної умови ефективної роботи поліції, співпраця між поліцією та громадськістю спрямована на виявлення та усунення проблем, пов'язаних із здійсненням поліцейської діяльності і сприяння застосуванню сучасних методів для підвищення результативності та ефективності такої діяльності.

У свою чергу, положення ч. 8 постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» покладають на Національну поліцію обов'язок під час виконання нею завдань взаємодіяти з об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, а також підприємствами, установами та

¹ Черненко, Т. Громадська думка як чинник ефективності діяльності правоохоронних органів в Україні.

Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. <<http://www.niss.gov.ua/articles/468>>.

² Савченко, А.В. (2003). *Федеральні правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства*: навч. посібник. Київ: Вид-во Текст, 62.

³ Проневич, О.С. (2011). Німецька та польська моделі партнерської взаємодії поліції та населення на локальному рівні. *Форум права*, 4, 604.

⁴ *Закон про Національну поліцію 2015* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 40-41, 379.

організаціями¹. З огляду на вищезазначене, можемо відзначити, що до основних засад здійснення діяльності Національною поліцією відноситься взаємодія з населенням на засадах партнерства.

Правомірність громадського контролю визначена в законодавчих актах, які регламентують діяльність правоохоронних органів, насамперед, під час закріплення принципів відкритості та прозорості. Прозорість відображає зрозумілість діяльності поліції, передбачає можливість взаємодії громадян, їхніх об'єднань, юридичних осіб з поліцією при реалізації державної політики, впливу на рішення та діяльність цих органів, доступ до повної, об'єктивної, достовірної інформації про її діяльність². Відповідно до європейських стандартів, прозорість діяльності поліції, насамперед, передбачає можливість будь-якої зацікавленої особи отримати у визначеному законом порядку від поліції інформацію про її діяльність та рішення, за винятком інформації, доступ до якої відповідно до закону є обмеженим. У межах цього принципу поліцейському забороняється обмежувати доступ осіб до інформації, яка не є таємною чи конфіденційною, з метою приховування певних дій чи відомостей, що підривають його службовий авторитет і можуть зашкодити репутації Національної поліції загалом, а також подавати завідомо неповну або недостовірну інформацію³. Адже, органи поліції приймають рішення та здійснюють свою політику від імені громадян, що робить їхню діяльність підзвітною перед ними.

Новацією для вітчизняного законодавства є те, що у Законі України «Про Національну поліцію» інституту громадського контролю та основним формам контролю з боку громадськості присвячено окремий VIII розділ, який так і називається «Громадський контроль поліції», а саме звітності про поліцейську діяльність, прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції, взаємодії між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування, участі у спільних проектах з громадськістю, залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських⁴. В Законі України «Про міліцію», було лише визначено існування такого виду контролю, та вказано, що при його здійсненні місцеві ради не можуть втручатися в оперативно-розшукову, кримінальну процесуальну та адміністративну діяльність міліції⁵.

Проаналізувавши дане положення, яке втратило чинність, бачимо лише декларативну норму, яка не роз'яснює правових засобів громадського контролю, порядку їх використання та суб'єктів, які мають його здійснювати. Проте, забезпечення дієвості норм про громадський контроль за діяльністю Національної поліції України викликають застереження. Автори Закону України «Про Національну поліцію» встановили алгоритм дій впровадження прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції. Тобто за будь-які неправомірні дії або бездіяльність керівника органу поліції його може бути звільнено з посади за поданням громади, а не лише вищестоящого керівництва. Дане положення можна вважати проявом демократичності та децентралізації влади в правоохоронній системі України. Але, є деякі неузгодженості, наприклад, по-перше, не передбачено, яких саме мотивів має бути достатньо для прийняття подібного рішення, що в подальшому може бути використано як елемент політичного тиску з боку окремих громадських об'єднань, політичних партій, не сприятиме ефективній роботі територіальних органів та підрозділів Національної поліції. Це може бути вчинення тих дій, які суперечать принципу верховенства права та виходять за межі наданих їм повноважень. По-друге, не визначено можливості прийняття резолюції недовіри щодо всіх працівників поліції, які порушують вимоги закону.

Висновки. Значення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, а саме Національної поліції для розвитку демократичної правової держави полягає у створенні належного правового підґрунтя для ефективного підвищення їх діяльності та додержання прав і свобод людини

¹ *Постанова про затвердження Положення про Національну поліцію 2015* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 89, 2971.

² Наливайко, Л.Р. (2016). Принцип відкритості та прозорості у діяльності Національної поліції України. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 59.

³ Наливайко, Л.Р. (2016). Принцип відкритості та прозорості у діяльності Національної поліції України. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 59.

⁴ *Закон України про Національну поліцію 2015* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 40-41, 379.

⁵ *Закон про міліцію 1990* (Верховна рада УРСР). *Відомості Верховної Ради УРСР*, 4, 20.

і громадянина. На сьогоднішній день в Україні здійснюється послідовна політика у сфері організації громадського контролю у публічному управлінні, а саме законодавче закріплення механізму здійснення громадського контролю за діяльністю Національної поліції України. Саме за допомогою ефективного функціонування такого правового інституту як громадський контроль і повинен досягатися високий ступінь відповідальності працівників правоохоронних органів (поліції), адже найважливіша оцінка їх діяльності – підвищення рівня довіри населення. Проте сформовано лише модель громадського контролю без досконалого механізму її реалізації, що на практиці може свідчити про відсутність ефективного та реального функціонування. Тобто закон є не досконалим, але зрушення в позитивний бік порівняно із Законом України «Про міліцію» наявні і є досить важливими.

References:

1. Arabadzhyiev, D.Y. (2013). Socialnyi control, hromadskiy control i hromadskiy monitoringh: do pytan'nia spivvidnoshennia poniat [Social control, public control and public monitoring]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova, no. 11* [Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University], 13. [in Ukrainian].
2. Shestak, S.V. (2009). *Nederzhavnyi control za diialnistiu militsii: teoretikopravovyi aspekt* [Non-state control over militia activity: theoretical and legal aspect]: dis.... kand. polit. nauk: spec. 12.00.01 [Thesis for PhD degree in law]. Kharkiv, 39. [in Ukrainian].
3. Selivanov, V.M. (2002). *Pravo i vlada suverennoi Ukrainy: metodolohichniy aspekt*: [Law and power of modern Ukraine: methodological aspect]. Kyiv: Vyd-vo In Yure. [in Ukrainian].
4. Chernenko, T. Hromadska dumka yak chynnyk efektyvnoi diialnosti pravookhoronnykh orhaniv v Ukraini [Public opinion as a factor of effective law enforcement agencies activity in Ukraine]. *Analitichna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen* [Analytical note. National Institute of strategic research] <<http://www.niss.gov.ua/articles/468>> [in Ukrainian].
5. Kushnir, S.M. (2013). *Hromadskiy control za diialnistiu orhaniv vnutrishnikh sprav v Ukraini* [Civilian control over internal affairs bodies in Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu* [Journal of Zaporizhzhya National University], no. № 1 (1), 10. [in Ukrainian].
6. Harris, F. (2005). *The Role of Capacity Building in Police Reform*. Pristina: OSCE Mission in Kosovo, Department of Police Education and Development. [in English].
7. Bayley, D. (2001). *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*. Washington: National Institute of Justice, US Department of Justice, June. [in English].
8. Denysiuk, S.F. (2010). *Hromadskiy control za pravookhoronoiu diialnistiu v Ukraini: administratyvno-pravovi zasady* [Civilian control over law enforcement activity in Ukraine: administrative and legal grounds]: avtoref. dis. ... doct. yuryd. nauk: spec.12.00.07 [Thesis for ScD degree in law]. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
9. Svon, R.D. (2000). *Effectivnost pravookhranitelnoi deiatelnosti i yeiyo kadrovoe obecpechenie v SSHA i Rossii* [Effectiveness of law enforcement activity and its staffing in the USA and Russia]. Saint-Petersburg: Izd-tvo Aleteya. [in Russian].
10. Havryliuk, T. (2003). Stanovlennia vidnosyn mizh politsiieiu ta naseleнням u yevropeiskykh krainakh: istorychni peredumovy ta suchasni tendentsii [Establishment of relations between police and citizens in European countries: historical backgrounds and current tendencies]. *Visnyk Akademii upravlinnia MVS* [Bulletin of Ministry of Internal Affairs Administration Academy], no. 3 (15). [in Ukrainian].
11. Savchenko, A.V. (2003). *Federalni pravookhoronni orhany SSHA: misiia, orhanizatsiina struktura ta zastosuvannia kryminalnoho zakonodavstva* [Federal law enforcement agencies of the USA: mission, organizational structure and criminal legislation application]. Kyiv: Vyd-vo Tekst. [in Ukrainian].
12. Pronevych, O.S. (2011). Nimetska ta polska modeli partnerskoi vzaiemodii politsii ta naseleння na lokalnomu rivni [German and polish models of partnership of police and citizens on local level]. *Forum prava* [Forum of law], no. 4, 604. [in Ukrainian].
13. *Zakon Ukrainy pro Natsionalnu politsiiu* [The Law of Ukraine on National police] 2015 (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 40-41, 379. [in Ukrainian].
14. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsionalnu politsiiu* [The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on confirmation of Regulation on National police] 2015 (The Cabinet of Ministers of Ukraine). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 89, 2971. [in Ukrainian].
15. Nalyvaiko, L.R. (2016). *Pryntsyp vidkrytosti ta prozorosti u diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy* [Openness and clarity principle in National police of Ukraine activity]. *Svitovyi dosvid pidhotovky kadriv politsii ta yoho vprovadzhennia v Ukraini* [Global practices of police staff training and its implementation in Ukraine]. [in Ukrainian].
16. *Zakon Ukrainy pro militsiiu* [The Law of Ukraine on militia] 1990 (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 4, 20. [in Ukrainian].